

7. Махабхарата. Книга пятая. Удйогопарва, или Книга о Старании. / Пер. с санскр. и коммент. В. И. Кальянова. Л.: Наука, 1976.
8. Фирдоуси А. Шахнаме: в 6 т. / Пер. с фарси Ц. Б. Бану-Лахути, коммент. В. Г. Луконина. М.: Издательство Академии наук СССР, 1969. Т. 4: От царствования Лохраспа до царствования Искендера.
9. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. С иллюстрациями Гюстава Дорэ: в 2 т. / Синодальный перевод. М.: Библейские комиссии, «Духовное просвещение», 1991. Т. 1.
10. Махабхарата. Книга десятая. Сауптикапарва, или Книга об избииении спящих воинов; Книга одиннадцатая. Стрипарва, или Книга о женах. / Пер. с санскр. и коммент. С. А. Невелевой и Я. В. Василькова. М.: Янус-К, 1998.
11. Фирдоуси А. Шахнаме: в 6 т. / Пер. с фарси Ц. Б. Бану-Лахути и В. Т. Берзнева, коммент. Л. Г. Лахути. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1989. Т. 6: От начала царствования Йездгерда, сына Бахрама Гура до конца книги.
12. Успенская Е. Н. Дхарма («закон жизни») женщины высокой касты // Журнал социологии и социальной антропологии. 2010. Том XIII. № 3 (52).
13. Шураки А. Повседневная жизнь людей Библии. М.: Молодая гвардия, 2004.
14. Махабхарата. Книга третья. Лесная (Араньякапарва) / Пер. с санскр. и коммент. Я. В. Василькова и С. А. Невелевой. М.: Наука, 1987.
15. Фирдоуси, А. Шахнаме: в 6 т./ Пер. с фарси Ц. Б. Бану-Лахути и В. Г. Берзнева, коммент. В. Г. Луконина. М.: Издательство Академии наук СССР, 1984. Т. 5: От начала царствования Искендера до начала царствования Йездгерда, сына Бехрама Гура.
16. Махабхарата. Книга первая. Адипарва / Пер. с санскр. и коммент. В. И. Кальянова. М.- Л.: Издательство Академии наук СССР, 1950.
17. علوی، هدایت‌الله، ۱۳۰۰، ۱۳۷۷. زن در ایران باستان. – تهران: هیرمند، ۱۳۷۸.
18. Фирдоуси А. Шахнаме: в 6 т. / Пер. с фарси Ц. Б. Бану-Лахути, коммент. А. А. Старикова. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1960. Т. 2: От сказания о Ростеме и Сохрабе, до сказания о Ростеме и хакане Чина.

ВІРТУАЛЬНЫ ЛАНЦУГ СТАРАЖЫТНАКІТАЙСКОЙ МОВЫ

М. І. Крышук-Тарасаў

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь, nikita_kritsuk@mail.com*

У артыкуле прыведзены асобныя прыклады разбору ўрыўкаў са старажытнакітайскага помніка «Джуандзы», а таксама прадстаўлены высновы дадзенага разбору. Аўтар прымяняе ў адносінах да старажытнакітайскай мовы канцэпцыю віртуальнага ланцуга, распрацаваную А.М. Гардзеям у дачыненні да сучаснай кітайскай мовы. У сінтаксічнай структуры старажытнакітайскай мовы вылучаецца шэраг членаў сказаў і знакаў алфавіта сінтаксіса, а таксама топік і каментар, непасрэдна адлюстраваныя ў сінтаксічных структурах. Нягледзячы на ​​неабходнасць далейшых даследаванняў і канкрэтызацыі, канцэпцыя віртуальнага ланцуга адэкватна і паўнаватарна апісвае сінтаксічныя характарыстыкі лінейнага спалучэння знакаў у старажытнакітайскай мове,

што сведчыць аб магчымасці прыкладнога і фундаментальнага прымянення дадзенай канцэпцыі.

Ключавыя словы: старажытнакітайская мова; вэньянь; віртуальны ланцуг; члены сказа; знакі алфавіта сінтаксіса; топік; каментарый.

VIRTUAL CHAIN OF ANCIENT CHINESE

M. I. Krytsuk-Tarasau

*Belarus State University,
Niezaliežnasci Avenue, 4, 220030, Minsk, Republic of Belarus, nikita_krytsuk@mail.com*

The article gives individual examples of the analysis of passages from the ancient Chinese monument “Zhuangzi”, and also presents the conclusions of this analysis. The author applies to the ancient Chinese language the concept of a virtual chain, developed by Aliaksandr Hardzei concerning modern Chinese. A number of parts of sentence and signs of the syntax alphabet, as well as the topic and comment that are directly reflected in the syntactic structures, are distinguished in the syntactic structure of ancient Chinese. Despite the need for further research and clarification, the concept of virtual chain adequately and comprehensively describes the syntactic characteristics of the linear combination of signs in ancient Chinese, which indicates the possibility of practical and fundamental application of this concept.

Keywords: ancient Chinese; classical Chinese; virtual chain; parts of sentence; signs of syntax alphabet; topic; comment.

Матэрыялам дадзенага даследавання выступаюць урыўкі са старажытнакітайскага помніка «Джуандзы», што вымагае вызначэння паняцця старажытнакітайскай мовы. Вылучаюцца ўласна старажытнакітайская мова і вэньянь, сфармаваны на яе аснове [1, с. 125]. Вэньянь (文言, літар., «культурная мова» ці «мова пісьмён») – гэта нарматыўная традыцыйная кітайская літаратурная мова, якая пачала складацца на мяжы н.э. на аснове класічных тэкстаў V-III стст. да н.э.: кананічных, філасофскіх і гістарычных [2, с. 11]. Для даследавання матэрыялам выступае менавіта ўласна старажытнакітайская мова, паколькі ў перыяд складання помніка вэньянь яшчэ не быў сфармаваны.

Віртуальны ланцуг – гэта мадэль гіпатэтычнага сказа, у якім былі б рэалізаваны ўсе члены сказа [3, с. 356]. У прымяненні, напрыклад, да сінтэтычных флектыўных моў (у т.л. беларускай), віртуальны ланцуг праяўляе сябе як стылістычны прынцып, а не сінтаксічнае прадпісанне, бо ў падобных мовах часціна мовы частотна займае любую пазіцыю незалежна ад сваёй сінтаксічнай ролі. Разам з тым, гэтую канцэпцыю магчыма прымяніць для старажытнакітайскай мовы і ў т.л. вэньяні ў якасці сінтаксічнага прадпісання, паколькі старажытнакітайская мова

адрозніваецца дастаткова ўстойлівым парадкам слоў у параўнанні з беларускай [4, с. 27].

Пры пастуляванні віртуальнага ланцуга неабходна абазначыць наступныя паняцці, адпаведныя сінтаксічным элементам: «часціны мовы – падмноствы моўнай сістэмы, элементамі якіх з’яўляюцца знакі з агульным гранічна абстрактным стэрэатыпам у значэнні (у сінтаксічных структурах адпавядаюць членам сказа), і знакі алфавіта сінтаксіса – дапаможныя сродкі сінтаксіса (прыназоўнікі, паслялогі, саюзы, часціцы і інш.), якія служаць для злучэння састаўных часцін моўных структур. Знакі алфавіта сінтаксіса належаць не мове, а метамове (мове, якая інтэрпрэтуе іншую мову), бо абазначаюць не факты мадэлі свету, а факты мовы» [5, с. 20]. Падрабязней гл. [6].

Тэрэтычнае вылучэнне членаў сказа, а часткова і знакаў алфавіта сінтаксіса, ажыццяўлялася з апорай на звесткі, прыведзеныя ў «Падручніку класічнай кітайскай мовы вэньянь. Пачатковы курс» аўтараў А. М. Карапецьянца і Тань Аошуан.

Разам з тым важным для апісання сінтаксічных структур старажытнакітайскай мовы выступае вылучэнне такіх паняццяў, як топік (Т) і каментар (К). «Топік – 1. у самым агульным выглядзе: універсальная базавая катэгорыя мовы: прэдыкаваны кампанент; тое, што падвяргаецца характарызацыі – на ўсіх узроўнях, этапах, ва ўсіх вымярэннях мовы. 2. у класічным разуменні Ч. Лі і С. Томпсан: сінтаксічная катэгорыя, якая супрацьпастаўляецца дзейніку і функцыянуе ў сказах тыпа Т-К» [7, с. 489]. «Каментар – 1. у самым агульным выглядзе: універсальная базавая катэгорыя мовы: прэдыкуючы кампанент; тое, што характарызуе топік – на ўсіх узроўнях, этапах, ва ўсіх вымярэннях мовы. 2. у класічным разуменні Ч. Лі і С. Томпсан: сінтаксічная катэгорыя, якая супрацьпастаўляецца выказніку і функцыянуе ў сказах тыпа Т-К» [7, с. 482]. Падрабязней пра гэта гл. [8].

Пры апісанні фрагментаў віртуальнага ланцуга прымяняліся ўмоўныя абазначэнні, прыведзеныя ў магістарскай дысертацыі аўтара «Даследаванне экспліцытнасці і імпліцытнасці моўных катэгорый у старажытнакітайскай мове (на прыкладзе тэксту 《莊子》, “Джуандзы”)» [4, с. 8–12]. Пры каталагізацыі ЗАС старажытнакітайскай мовы прымяняўся «Спіс ЗАС з пералікам іх метасемантычных функцый», прыведзены ў вышэйзгаданай дысертацыі [4, с. 57–58].

У сінтаксічных структурах старажытнакітайскай мовы былі вылучаны наступныя групы:

1) група дзейніка (Дз): азначэнне да дзейніка (Аз_{Дз}), уласна дзейнік (УДз) і ЗАС-размежавальнік дзейніка (ЗАС_{Дз}); прадстаўлена наступным чынам: $[(\text{Аз}_{\text{Дз}}) + \text{УДз}] + (\text{ЗАС}_{\text{Дз}}) / [(\text{Аз}_{\text{Дз}}) + (\text{УДз})] + \text{ЗАС}_{\text{Дз}} / [\text{сінтагма}]$

2) група выказніка (В): асноўны кампанент галоўнага выказніка (АКВ), мадальны кампанент галоўнага выказніка (МКВ), выяўлены пераменным (МКВ {ПрЁ}) ці пастаянным ёгенам (МКВ {ПЁ}), удакладняльны кампанент галоўнага выказніка (УКВ), асноўны кампанент даданага выказніка (ДВ), а таксама ЗАС-негатары; прадстаўлена як прадэманстравана: $\zeta(\text{МКВ}_{\{\text{ДВ}\}} + \text{УКВ}_{\{\text{ДВ}\}})? + \text{ДВ} + [(\zeta\text{АЗ}_{\text{ПД}\{\text{ДВ}\}}? + \text{ПД}_{\{\text{ДВ}\}})] + \text{ЗАС}^{402.a}_{\text{В}} \text{而} + \text{ЗАС}^{\text{не}}_{\text{АКВ}} + \text{МКВ}\{\text{ПрЁ}/\text{ПЁ}\} + \text{УКВ} + \text{АКВ}$

3) група прамога дапаўнення (ПД): азначэнне да прамога дапаўнення (АЗ_{ПД}), уласна прамое дапаўненне (ПД); апісанне наступнае: $[(\text{АЗ}_{\text{ПД}}) + \text{ПД}]/[\text{сінтагма}] \{\text{канец сказа}\}$

4) група ўскоснага дапаўнення (УД): азначэнне да ўскоснага дапаўнення (АЗ_{УД}) і ўласна ўскоснае дапаўненне (УД); адпаведная схема: $[(\text{АЗ}_{\text{УД}}) + \text{УД}]$

5) група акалічнасці-дапаўнення месца (А-ДМ, апісвае дакладнае месца ажыццяўлення падзеі): верагодна, азначэнне да акалічнасці-дапаўнення месца (АЗ_{А-ДМ}), пэўна – уласна акалічнасць-дапаўнення месца (А-ДМ), уводзіцца пры дапамозе $\text{ЗАС}^{11.a}_{\text{А-ДМ}} \text{於}$; можа быць апісана як прадэманстравана далей: $[\zeta(\text{АЗ}_{\text{А-ДМ}})? + \text{А-ДМ} + (\text{лакалізатар}) \{\text{пераводзіць аб'ект у локус}\}]$

6) група акалічнасці часу (АЧ): верагодна, азначэнне да акалічнасці часу (АЗ_{АЧ}) і ўласна акалічнасць часу (АЧ); апісанне: $[\zeta(\text{АЗ}_{\text{АЧ}})? + \text{АЧ}]$

7) група акалічнасці месца (АМ): азначэнне да акалічнасці месца (АЗ_{АМ}), уласна акалічнасць месца (АМ); дэманстраванне: $[(\text{АЗ}_{\text{АМ}}) + \text{АМ}]$

8) група інструмента (Ін, як правіла, апісвае тое, пры дапамозе чаго ажыццяўляецца дзеянне) альбо складаецца з азначэння да інструмента (АЗ_{Ін}) і ўласна інструмента (Ін), альбо прадстаўлена сінтагмай. У першым выпадку, як правіла, групе інструмента папярэднічае $\text{ЗАС}^{12.a}_{\text{Ін}} \text{以}$, у другім – група інструмента, як правіла, прыводзіцца перад $\text{ЗАС}^{12.6}_{\text{Ін}} \text{以}$. Групу інструмента магчыма апісаць так: $\text{ЗАС}^{12.a}_{\text{Ін}} \text{以} + [(\text{АЗ}_{\text{Ін}}) + \text{Ін}]/[\text{сінтагма}] + \text{ЗАС}^{12.6}_{\text{Ін}} \text{以}$

9) група арыентуючага ўскоснага дапаўнення (АУД): верагодна, азначэнне да арыентуючага ўскоснага дапаўнення (АЗ_{АУД}), пэўна – уласна арыентуючае ўскоснае дапаўненне (АУД); прадстаўленне: $[\zeta(\text{АЗ}_{\text{АУД}})? + \text{АУД}]$

У выніку мы можам апісаць фрагмент віртуальнага ланцуга старажытнакітайскай мовы наступным чынам:

$(\text{ПЧ}) + \text{T}^* \{\text{Дз}/\text{ПД}/\text{УД}/\text{АЧ}/\zeta\text{АМ?}/\zeta\text{А-ДМ?}/\zeta\text{Ін?}/\zeta\text{АУД?}\} +$
 $+ (\text{ЗАС}^{201.6} \text{也} \{\text{частотна сінтагматар}\} / \text{ЗАС}^{702.6} \text{者}) + \text{АЧ} + \text{АМ} +$
 $+ \text{Дз} \{\text{частотнае апушчэнне Дз, за выключэннем сказаў акцы́й 'быць'}\} +$
 $+ \frac{(\text{ЗАС}^{702.6} \text{者}) \{\text{тс пасля Аз}_{\text{Дз}} \text{ пры } |\text{Дз}|, \text{ ПД} - \text{лічбавае значэнне}\} + \text{ПД} + (\text{КЧ})}{[\text{пЗАС}^{801.a} \text{將} + \text{УД}] +}$
 $+ [\text{ЗАС}^{12.a}_{\text{Ін}} \text{以} + \text{Ін}]/[\text{Ін} \{\text{частотна сінтагма}\} + \text{ЗАС}^{12.6}_{\text{Ін}} \text{以}] +$

$$+[ЗАС^{13.a}_{АУД} 為+АУД]+В+ \frac{ПД \{сінтагма\} + (КЧ)}{ПД + УД + [ЗАС^{11.a}_{А-ДМ} 於 + А-ДМ] + (КЧ)}$$

* Каментарыі да топіка: 1) выкарыстанне маркераў ЗАС^{201.6} 也 /ЗАС^{702.6} 者 не з'яўляецца абавязковым, за выключэннем сітуацый, калі топік прадстаўлены сінтагмай; 2) любы член сказа, вынесены ў топік, можа быць прадстаўлены сінтагмай; 3) магчымая субстытуцыя на асноўнай пазіцыі дзейніка, вынесенага ў топік, пры дапамозе ЗАС^{501.a} 其); 4) субстытуцыя на асноўнай пазіцыі прамога дапаўнення, вынесенага ў топік, пры дапамозе ЗАС^{701.b} 之/ЗАС^{501.b} 其; 5) субстытуцыя на асноўнай пазіцыі ўскоснага дапаўнення, вынесенага ў топік, не была зарэгістравана; 6) малаверагодная субстытуцыя на асноўнай пазіцыі акалічнасці часу, акалічнасці месца, вынесены у топік, паколькі асноўная пазіцыя акалічнасці часу і акалічнасці месца знаходзіцца ў пачатку сказа пасля пачатковай часціцы; 7) верагодная субстытуцыя на асноўнай пазіцыі іншых членаў сказа, вынесены у топік, пры дапамозе ЗАС^{701.b} 之/іншых знакаў алфавіта сінтаксіса [4, с. 116].

Прыклады разбору сказаў старажытнакітайскай мовы прыведзены ніжэй (знакі прыпынку выкарыстоўваюцца як пабочныя паясненні, а не як элемент арыгінальнага тэксту):

[是 + 鳥] + 也, // [海 + 運] + 則 + 將 + 徙 + 於[> [於 + [南 + 冥] <]於
[shì + niǎo] + yě, // [hǎi + yùn] + zé + jiàng + xǐ + 於[> [yú + [nán + míng] <]於
[T] {[Аз_{УД} + УД]} + ЗАС^{201.6} 也 // [Аз_{Дз} + УДз] + ЗАС^{401.6} 則 +
пЗАС⁸⁰¹ 將 + АКВ + 於[>ЗАС_{А-ДМ1} 於 + [Аз_{А-ДМ} + А-ДМ] <]於

[Гэтая + птушка] + ж// + [марскі + рух] + ды + з <гэтай
птушкай>~ вядзе {ДВ₁} <гэтую птушку> + перамяшчаецца + 於[> ў
накірунку {ЗАС_{А-ДМ1} 於} + [паўднёвага + акіяна] <]於

Апрача іншага, тут мы бачым прымяненне топіка (Т) і каментара, ролю якога адыгрывае група ўскоснага дапаўнення з азначэннем ([Аз_{УД} + УД]).

皆 + 大 + [欢 + 喜] jiē + dà + [huān + xǐ]
Дз {ЗАС_{Дз}} + УКВ + [АКВ]/¿[АКВ₁ + АКВ₂]?
|людзі| {УДз} усе + моцна + [радуюцца]

У дадзеным выпадку мы бачым выкарыстанне ЗАС-размежавальніка дзейніка (ЗАС_{Дз}) у ролі групы дзейніка (Дз), а таксама выкарыстанне ўдакладняльнага кампанента выказніка (УКВ). Прыклад узяты з [8].

搏 + [扶 + 搖] + 而 + 上 + 者// + [九 + 萬 + 里]
tuán + [fú + yáo] + ér + shàng + zhě// + [jiǔ + wàn + lǐ]
Дз₁ {ДВ_{1.2} + [ПД_{1.2}] + ЗАС^{402.a}_{В2.1} 而 + АКВ_{1.2}} + ЗАС^{702.6} 者// +
[Аз_{1.1}ПД₁ + Аз_{1.2}ПД₁ + ПД₁]

[Пэн] {УД_{3.1}} абпіраецца <на>/закручвае + [віхуры] + ды + падымаецца + <на вышыню> тую, што {ЗАС^{702.6} 者; ‘вышыня’} + |ёсць, ‘складае’| {АКВ₁} + [дзесяць + ваняў* + лі]

* вань = дзесяць тысяч

У гэтым сказе, за выключэннем іншага, дзейнік (Дз) прадстаўлены сінтагмай, у складзе якой прысутнічаюць асноўны кампанент выказніка (АКВ_{1.2}) і асноўны кампанент даданага выказніка (ДВ_{1.2}).

Такім чынам, канцэпцыя віртуальнага ланцуга выступае цалкам адэкватнай у прымяненні да старажытнакітайскай мовы, што абумоўлівае верагоднасць яе прыкладнога (адукацыя, машынны пераклад, інш.) і фундаментальнага (вызначэнне ўніверсальных моўных характарыстык, заканамернасцяў чалавечага мыслення і гнэсалагічных асаблівасцяў) прымянення.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. Зограф И.Т. Вэньянь и байхуа: взаимодействие двух форм изолирующего языка // Письменные памятники Востока. 2008, № 1 (8).
2. Карапетьянц А.М. Учебник классического китайского языка вэньянь. Начальный курс. Москва : Изд-во «Муравей», 2001.
3. Гордей А. Н. Виртуальная цепь как синтаксический код предложения (на примере китайского языка) // Язык, общество и проблемы межкультурной коммуникации. Гродно, 2007. Ч. 2.
4. Крыцук-Тарасаў, М. І. Даследаванне экспліцытнасці і імпліцытнасці моўных катэгорый у старажытнакітайскай мове (на прыкладзе тэксту 莊子 «Джуандзы») : дыс. ... магістра ўсходазнаўства : 1-23.80.10. Мінск, 2022.
5. Гордей А. Н. Метасемантика языковых категорий // Вторые чтения, посвященные памяти профессора В.А. Карпова, Минск, 28 марта 2008 г.: сб. материалов / отв. ред. А.И. Головня. Минск: Изд. центр БГУ, 2008.
6. Гордей, А. Н. Принципы исчисления семантики предметных областей. Минск: Белгосуниверситет, 1998.
7. Курдюмов В. А. Курс китайского языка. Теоретическая грамматика. М.: Цитадель-трейд: Вече, 2006.
8. Коцик К. Э. Топиковые структуры в современных лингвистических парадигмах : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19. Москва, 2018.
9. 《庄子》全篇繁体字文字版 // 百度网盘 . Рэжым доступу URL: <https://pan.baidu.com/s/1gdA69Kf> (дата доступу: 09.05.2022).
10. 大 БКРС. URL: <https://bkrs.info> (дата доступу: 09.06.2022) .